PAŃSTWO I SPOŁECZEŃSTWO
STATE AND SOCIETY
E-ISSN 2451-0858 ISSN 1643-8299 ROK XXIII: 2023, NR 2

DOI: 10.48269/2451-0858-pis-2023-2-007
Data wpłynięcia: 3.12.2022
Data akceptacji: 27.10.2023

INSPIROWANIE DZIECI DO TWÓRCZOŚCI LITERACKIEJ NA I ETAPIE EDUKACYJNYM

Marta Buk-Cegiełka

dr, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Wydział Nauk Społecznych
https://orcid.org/0000-0002-0324-7418

Streszczenie

Twórczość uznawana jest za jedną z najistotniejszych form ludzkiej aktywności. Jak podkreśla Andrzej Strzałecki, można ją rozpatrywać jako dzieło, proces, zespół zdolności intelektualnych lub cech osobowościowych albo jako zespół stymulatorów społecznych. Istotnym zadaniem stojącym przed szkołą jest stwarzanie warunków do twórczego rozwoju uczniów i ich twórczej aktywności.

W artykule podjęta została próba odpowiedzi na pytanie: Jak inspirować uczniów do podejmowania twórczości literackiej w edukacji wczesnoszkolnej? W pierwszej części dokonano analizy zagadnień dotyczących pojęcia twórczości na podstawie literatury. Ukazane zostały możliwości, jakie stwarza podstawa programowa w zakresie rozwijania aktywności twórczej uczniów w klasach I–III szkoły podstawowej oraz zadania stojące przed nauczycielem edukacji wczesnoszkolnej. Konkluzję opracowania stanowią propozycje praktycznych rozwiązań oraz konkretnych zadań, których celem jest inspirowanie do twórczości literackiej uczniów w klasach młodszych szkoły podstawowej.
Słowa kluczowe: twórczość, aktywność twórcza, twórczość literacka, edukacja wczesnoszkolna

Inspiring children's literary creativity at the first educational stage
Abstract

Creativity is considered one of the most essential forms of human activity. As Andrzej Strzałecki points out, it can be considered as a work, a process, a set of intellectual abilities or personality traits, or as a set of social stimulators. An important task facing the school is to create conditions for the creative development of students and their creative activity.

The article attempts to answer the question: how to inspire students to undertake literary creativity in early childhood education? The first part analyzes the issues concerning the concept of creativity based on literature. Also shown are the opportunities provided by the core curriculum for the development of students' creative activity in grades I–III of elementary school, as well as the tasks facing the early childhood education teacher. The study concludes with suggestions for practical solutions and specific tasks aimed at inspiring literary creativity in students in the younger grades of elementary school.
Key words: creativity, creative activity, literary creativity, early childhood education

Wprowadzenie

Ważnym zadaniem i wyzwaniem, jakie wyrasta przed nauczycielami oraz współczesną szkołą, jest inspirowanie uczniów do podejmowania twórczej aktywności literackiej. Wynika to głównie z troski kreatorów procesu edukacyjnego o wszechstronny, holistyczny, a przede wszystkim integralny rozwój każdego ucznia. W artykule szczególną uwagę skierowano na ucznia w wieku wczesnoszkolnym. Na tym etapie, kiedy kształtują się podwaliny poszczególnych warstwic rozwojowych, twórczość dziecka stanowi istotny czynnik ich harmonijnego rozwoju.

Wobec powyższego powstaje pytanie: Jak inspirować uczniów do podejmowania twórczości literackiej w edukacji wczesnoszkolnej? Próbę odpowiedzi na tak postawiony problem oparto na analizie zagadnień dotyczących pojęcia twórczości oraz aktywności twórczej dziecka, wykorzystując do tego literaturę przedmiotu oraz analizę podstawy programowej pod kątem szans rozwijania twórczej aktywności literackiej uczniów na I etapie edukacyjnym. Zostaną również zaprezentowane propozycje praktycznych rozwiązań w tym zakresie.

Pojęcie twórczości dziecka w wieku wczesnoszkolnym i jej wymiary

Analizy dotyczące problematyki zawartej w temacie artykułu należy rozpocząć od określenia, czym jest twórczość i aktywność twórcza, ze szczególnym uwzględnieniem dziecka w wieku wczesnoszkolnym. Według Krzysztofa J. Szmidta „Twórczość może być postrzegana jako cecha ciągła, występująca u różnych ludzi w różnym nasileniu, od niemal zerowego u jednego, do bardzo dużego, charakterystycznego dla osób utalentowanych, czy wręcz genialnych”[1]. Autor określa, że twórczość to „działalność przynosząca wytwory jak dzieła sztuki, sposoby postrzegania świata i metody działania; wytwory te cechuje nowość oraz pewna wartość, która może być wartością estetyczną, użyteczną, etyczną lub

[1] K.J. Szmidt, *Pedagogika twórczości*, Gdańskie Wydawnictwo Pedagogiczne, Gdańsk–Sopot 2007, s. 77.

inną, przynajmniej dla samego podmiotu tworzącego”[2]. Jerome Bruner natomiast rozumie ją jako „znak rozpoznawczy twórczego przedsięwzięcia i działanie, którego wynikiem jest skuteczne zdziwienie”[3]. Dorota Kubicka określa twórczość jako: „działanie (aktywność umysłowa i motoryczna), podejmowane przez Podmiot […], ze świadomością i z zamiarem przekształcenia znaczącego dlań tworzywa (materiału, przedmiotu, obiektu, układu, struktury), dla wydobycia jakiejś nowej jakości […]”[4]. Jak zauważa Barbara Surma, pojęcie twórczości definiowane jest w różny sposób – rozumienie naukowe zbiega się często z podejściem potocznym, co wpływa na różne rozwiązania pedagogiczne[5].

W odniesieniu do dziecka jego twórczość, a także jej wymiary, należy rozpatrywać nieco inaczej niż w odniesieniu do osób dorosłych. Jest ona złączona z jego wzrastaniem, aktywnością własną, nabywaniem doświadczeń. Według Roberta Glotona i Claude’a Clero „twórczość dziecka jest związana z rozwojem, budowaniem siebie i wynika z potrzeby wzrastania”[6]. Na różne wymiary twórczości wskazuje Szmidt, który wyróżnia:

- wymiar atrybutowy (wytwór);
- wymiar procesualny (proces psychiczny);
- wymiar personologiczny (osoba twórcy);
- wymiar stymulatorów (czynniki zewnętrzne warunkujące proces tworzenia)[7].

W przypadku twórczości dziecka wymiar atrybutowy należy rozpatrywać nieco odmiennie niż w przypadku wytworu osoby dorosłej. W sytuacji, w której twórcą jest dziecko, możemy z pewnością stwierdzić, że dzieło posiada cechę nowości. Powstaje natomiast pytanie: Czy, w jakiej sytuacji i dla kogo jest ono cenne? Gloton i Clero wyjaśniają ten dylemat, pisząc, że „każde oryginalne osiągnięcie jednego dziecka powiększa kulturalne bogactwo grupy i tym samym wzmacnia jej zdolność do samowychowania”[8]. Autorzy wskazują tu na wartość wytworu zarówno w kontekście osobistego rozwoju i wychowania twórcy, jak i grupy społecznej / klasy szkolnej.

Z pedagogicznego punktu widzenia istotny jest wymiar procesualny, proces twórczy. Ważne jest tu podejmowanie działania i samo działanie, zaangażowanie twórcze, wysiłek twórczy, a nie koniecznie wartość samego wytworu/dzieła. Jak podkreśla Surma, „ten aspekt jest istotny dla kształtowania postawy twórczej

---

[2] *Ibidem*, s. 67.

[3] J. Bruner, *Acts of meaning*, Harvard University Press, Cambridge 1990, s. 138.

[4] D. Kubicka, *Twórcze działanie dziecka w sytuacji zabawowo-zadaniowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2003, s. 94.

[5] Zob. B. Surma, *Teoretyczne założenia kształtowania postawy twórczej dzieci w wieku przedszkolnym*, „Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce” 2012, nr 26/4, s. 14.

[6] *Ibidem*.

[7] K.J. Szmidt, *op. cit*., s. 62.

[8] R. Gloton, C. Clero, *Twórcza aktywność dziecka*, tłum. i przedm. I. Wojnar, wyd. 2, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1985, s. 41.

dziecka […]”[9]. Podjęcie działania twórczego / aktywności twórczej stanowi istotny czynnik jego rozwoju. Możliwość działania (tworzenia) jest dla dziecka równie ważna, a niejednokrotnie ważniejsza niż sam jego efekt/wytwór.

W powyższym kontekście ważne jest kształtowanie i rozwijanie cech dziecka w wieku wczesnoszkolnym podejmującego działalność twórczą. Spektrum tych cech obejmuje wrażliwość na problemy, płynność i oryginalność myślenia, szybkość przystosowania się do nowych sytuacji, zdolność do nadawania nowych znaczeń, analizę i syntezę oraz organizację koherentną, która pozwala dopasować odbierane bodźce do własnej osobowości. Wyposażenie w nie dzieci daje szansę zaistnienia postawy twórczej, która jest warunkiem koniecznym do bycia twórcą[10].

Ujęcie twórczości w wymiarze personologicznym pozwala podkreślić i zauważyć osobę twórcy, jej cechy osobowościowe i właściwości twórcze. Szmidt podkreśla, że z pedagogicznego punktu widzenia jest to bardzo istotne ujęcie twórczości. Wskazuje na konieczność stworzenia takich warunków, które będą służyć kształtowaniu tych cech[11]. Jest to niezmiernie ważne na I etapie edukacyjnym, czyli w wieku wczesnoszkolnym. Jest to bowiem etap rozwoju, w którym kształtuje się osoba twórcy. Od warunków, jakie dziecku stworzy środowisko (rodzice, nauczyciel, szkoła), zależy, w jaki sposób rozwijać się będzie ono jako twórca.

Ostatni z wymienionych powyżej wymiarów twórczości stanowią czynniki zewnętrzne warunkujące proces tworzenia. Mogą to być warunku stymulujące lub hamujące rozwój twórczości dziecka. Roman Schulz podkreśla, że wszelka aktywność, do której należy także aktywność twórcza, jest uzależniona od określonych warunków, kontekstów i czynników środowiskowych[12]. Do nich – według Surmy – należy zaliczyć czynniki „wewnętrzne […], na które składa się wiedza, motywacja, system wartości, sprawności intelektualne. […] Do zewnętrznych warunków zalicza się czynniki materialne, techniczne, społeczne i kulturowe. Taki podział pomaga zrozumieć rolę nauczyciela-wychowawcy […], który ma stwarzać odpowiednie warunki zewnętrzne w celu ujawniania potencjału twórczego dziecka. Jest on odpowiedzialny za dostarczenie dziecku odpowiednich bodźców, materiałów, środków, które pomogą mu w wyrażaniu siebie poprzez różnego rodzaju działania”[13]. Istotna jest tu również postawa nauczyciela, który odpowiada za organizację procesu wychowawczo-dydaktycznego polegającego na odpowiednim doborze jego elementów strukturalnych, a więc celów, treści kształcenia, metod, form oraz środków. Należy pamiętać,

[9] B. Surma, *op. cit*., s. 15.

[10] Zob. R. Gloton, C. Clero, *op. cit*.

[11] K.J. Szmidt, *op. cit*., s. 65.

[12] R. Schulz, *Twórczość – społeczne aspekty zjawiska*, PWN, Warszawa 1990, s. 329.

[13] B. Surma, *op. cit*., s. 21.

że istnieją również czynniki, które mogą hamować działania twórcze podejmowane przez dziecko. Do inhibitorów twórczości dziecięcej Yvona Woźniakova zalicza „wysoką potrzebę akceptacji ze strony zespołu klasowego oraz ze strony nauczyciela, ocenianie dokonań twórczych dziecka na stopień, porównywanie wytworów dziecięcych […], konieczność włączenia się do zespołowych działań twórczych itd."[14].

Edukacja wczesnoszkolna zorientowana na rozwijanie twórczej aktywności dzieci wymaga odpowiednio zorganizowanego procesu wychowawczo-dydaktycznego. W jego projektowaniu uwzględnia się aktywność spontaniczną, inspirowaną i stymulowaną przez dzieci oraz samodzielne rozwiązywanie zadań problemowych, zarówno teoretycznych, jak i praktycznych, związanych z otoczeniem i potrzebami dziecka. Działaniom tym towarzyszy atmosfera szacunku, życzliwości, swobody. Następuje również współpraca z innymi uczniami. W wyniku twórczej aktywności dzieci powstaje produkt, który jest nowy dla działającego podmiotu i jednocześnie pożyteczny, ponieważ w ten sposób uczeń rozwija swoje zdolności i wiedzę, wzrasta również jego samoocena[15].

Jak już podkreślono, szczególną rolę w tym względzie pełni nauczyciel edukacji wczesnoszkolnej, który sprawuje pieczę nad całością przebiegu procesu wychowawczo-dydaktycznego, czuwa nad jego prawidłową realizacją we wszystkich jego wymiarach. Odgrywa on również kluczową rolę w rozwijaniu aktywności twórczej uczniów – odpowiada za zapewnienie warunków, zarówno tych niematerialnych, jak i materialnych, sprzyjających podejmowaniu przez dziecko aktywności twórczej. Do warunków niematerialnych powinniśmy zaliczyć: otwartość nauczyciela na działania twórcze dziecka; atmosferę w klasie szkolnej sprzyjającą tworzeniu; budowanie pozytywnych relacji pomiędzy nauczycielem a uczniami oraz pomiędzy samymi uczniami, opartych na wzajemnym zaufaniu i zaangażowaniu; motywowanie uczniów do podejmowania przez nich aktywności twórczej oraz dostarczanie odpowiednich bodźców stymulujących rozwój ich twórczości. Natomiast materialne warunki pozwalające dziecku tworzyć to m.in. wygodne miejsce do pracy sprzyjające podejmowaniu takiej aktywności, niezbędne przybory i przyrządy. Mogą to być również źródła zawierające informacje o dziełach sztuki i ich twórcach, reprodukcje obrazów, nagrania utworów muzycznych, dzieła literackie itd.

[14] Y. Woźniakova, *Twórcza aktywność dzieci szkolnych – ocena diagnostyczna*, [w:] *Diagnoza psychologiczna dzieci w wieku szkolnym*, t. 1, red. Z. Dołęga, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2010, s. 113.

[15] Zob. J. Kujawiński, *Rozwijanie aktywności twórczej uczniów klas początkowych*, [w:] *Rozwijanie aktywności twórczej uczniów klas początkowych. Zarys metodyki*, red. J. Kujawiński, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1990, s. 48.

Etapy procesu twórczego według Stefana Kunowskiego

Próby własnej twórczości podejmowane są w związku z wcześniejszymi doświadczeniami dotyczącymi odbioru dzieł kultury, własnych zainteresowań, talentów. Podkreśla to Stefan Kunowski, charakteryzując poszczególne etapy procesu twórczego. Jak pisze autor, zaczyna się on od tzw. wstrząsu kulturalnego, który polega na pojawieniu się „wrażliwości na coś, co nagle odsłania swe piękno, prawdę, dobro lub inną wartość w dotychczas znanych i nawet banalnych rzeczach". Jest to pierwszy etap twórczego procesu, który powoduje słyszenie kulturalne lub widzenie kulturalne. Te następnie wywołują potrzebę twórcy polegającą na próbach rozwiązania problemu, „jak uchwycić i zrealizować ujrzane piękno, np. oszroniałych drzew, intuicyjnie odczutą prawdę, np. wielkości człowieka, czy przeżyte w danej sytuacji życiowej dobro, np. bohaterskiej odwagi ratowania innych"[16]. Wraz z pojawieniem się takiego problemu pojawia się także plan jego rozwiązania zwany natchnieniem.

Drugim etapem procesu twórczego jest wędrówka duchowa. Jak pisze Kunowski, „Polega ona na zainteresowaniu się dotychczasowym dorobkiem kultury, jaki zgromadziły podejmowane próby rozwiązywania nurtującego jednostkę problemu filozoficznego, literackiego czy technicznego itp."[17]. Na tym etapie twórca analizuje rozwiązania innych, aby móc się do nich ustosunkować w kolejnym etapie.

Trzecim etapem jest odkrycie ojczyzny duchowej. Kunowski określa to jako „uznanie jakiegoś stanowiska w danej dziedzinie kultury za własne, za odpowiadające osobistej postawie twórczej"[18]. Twórca przyjmuje jako własne jedno z poznanych rozwiązań.

Po odrzuceniu innych możliwości rozwiązań następuje czwarty etap, którym jest dialog kulturalny polegający na krytyce i przezwyciężeniu nieprzyjętych rozwiązań problemu[19]. Jak pisze Katarzyna Szumilas, „W następstwie takiej procedury kreatywność człowieka pogłębia się i wzbogaca z pożytkiem dla niej samej, jak też z korzyścią dla dorobku cywilizacji w ogóle"[20].

Końcowe etapy procesu twórczego prowadzą do powstania kierunku twórczości skupionego, jak pisze Kunowski, na „zagadnieniach znalezienia idei przewodniej życia wychowanka i w przyszłości jego światopoglądu"[21]. Dziecko

---

[16] S. Kunowski, *Podstawy współczesnej pedagogiki*, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 2004, s. 212.

[17] *Ibidem*.

[18] *Ibidem*.

[19] Zob. *ibidem*, s. 213.

[20] K. Szumilas, *Kategoria twórczości w koncepcji wychowania autorstwa Stefana Kunowskiego*, [w:] *W trosce o integralne wychowanie*, red. M. Nowak, T. Ożóg, A. Rynio, Wydawnictwo KUL, Lublin 2003, s. 200.

[21] S. Kunowski, *op. cit*., s. 213.

w wieku wczesnoszkolnym jest na początku drogi do stawania się dojrzałym twórcą, znajduje się w początkowych etapach procesu twórczego, odkrywania i poszukiwania w sobie osoby twórcy.

Twórczość literacka dziecka w świetle podstawy programowej

Wobec powyższego przed szkołą wyrasta zadanie stworzenia uczniom szansy podejmowania przez nich aktywności twórczej i rozwijania własnej twórczości w wybranym przez siebie obszarze, np. twórczości plastycznej, muzycznej, teatralnej czy literackiej. W kontekście tematu artykułu szczególna uwaga zostanie zwrócona na twórczość literacką dziecka.

Jak wskazuje Marta Walewska, „twórczość werbalna rozpatrywana jest w dwóch nakładających się na siebie kontekstach: jako twórcze uczenie się języka i jako jego twórcze używanie. […] Aktywność twórcza w tym zakresie jest konieczna do nawiązywania kontaktów społecznych, podejmowania działań eksploracyjnych i wyrażania siebie”[22].

Analiza podstawy programowej dla szkoły podstawowej pozwala zauważyć, że jej realizacja stwarza szansę rozwijania twórczości literackiej dziecka.

Już wśród celów kształcenia ogólnego w szkole podstawowej można znaleźć takie, których realizacja pozwala na rozwijanie wśród uczniów aktywności twórczej. Celem kształcenia ogólnego jest m.in. „rozwijanie kompetencji, takich jak: kreatywność, innowacyjność i przedsiębiorczość”[23]. Kreatywność i innowacyjność stanowią istotny warunek podjęcia przez uczniów szeroko pojętej aktywności twórczej. Natomiast wśród umiejętności rozwijanych w ramach kształcenia ogólnego znajduje się m.in. „kreatywne rozwiązywanie problemów z różnych dziedzin […]”[24].

Wśród zadań szkoły w zakresie edukacji wczesnoszkolnej trudno znaleźć te, które w sposób bezpośredni odnosiłyby się do twórczości dziecka. Istnieją jednak zapisy zawierające zadania, których realizacja może sprzyjać rozwijaniu twórczości uczniów w wieku wczesnoszkolnym. Dotyczą one organizacji zajęć „wspierających poznawanie kultury narodowej, odbiór sztuki i potrzebę jej

[22] M. Walewska, *Twórczość uczniów I etapu edukacyjnego w opinii nauczycieli*, [w:] *Edukacja zorientowana na ucznia i studenta*, red. A. Karpińska, W Wróblewska, P. Remża, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku. Białystok 2021, s. 218.

[23] Załącznik nr 2: Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, do rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz.U. z 2017 r., poz. 356), s. 11.

[24] *Ibidem*, s. 12.

współtworzenia w zakresie adekwatnym do etapu rozwoju dziecka […]”[25]. Są to zadania niezbędne do wprowadzania ucznia w świat twórczości i uczestniczenia przez niego w procesie twórczym.

Natomiast wśród celów edukacji wczesnoszkolnej można odnaleźć takie, których realizacja sprzyja i umożliwia rozwijanie twórczej aktywności dzieci, w tym twórczości literackiej. Na przykład „w zakresie emocjonalnego obszaru rozwoju uczeń osiąga […] umiejętność przedstawiania swych emocji i uczuć przy pomocy prostej wypowiedzi ustnej lub pisemnej, różnych artystycznych form wyrazu; […] umiejętność rozumienia odczuć zwierząt, wyrażania tych stanów za pomocą wypowiedzi ustnych i pisemnych oraz różnorodnych artystycznych form wyrazu”[26].

„W zakresie poznawczego obszaru rozwoju uczeń osiąga: […] umiejętność uczestnictwa w kulturze oraz wyrażania swych spostrzeżeń i przeżyć za pomocą plastycznych, muzycznych i technicznych środków wyrazu, a także przy użyciu nowoczesnych technologii”[27].

Wśród treści nauczania – wymagań szczegółowych edukacji polonistycznej również znajdują się takie, których realizacja wspiera rozwój twórczości literackiej dziecka w wieku wczesnoszkolnym.

- W zakresie słuchania uczeń: „słucha uważnie wypowiedzi osób podczas uroczystości, koncertów, przedstawień, świąt narodowych i innych zdarzeń kulturalnych; przejawia zachowanie adekwatne do sytuacji; słucha tekstów interpretowanych artystycznie, szuka własnych wzorów poprawnej artykulacji i interpretacji słownej w języku ojczystym”[28]. Przez nabywanie doświadczeń, kontakt z twórczością literacką, uczeń przygotowuje się do podejmowania prób własnej twórczości literackiej.
- W zakresie mówienia uczeń: „wypowiada się w formie uporządkowanej i rozwiniętej na tematy związane z przeżyciami, zadaniem, sytuacjami szkolnymi, lekturą czy wydarzeniami kulturalnymi; […] układa w formie ustnej opowiadanie oraz składa ustne sprawozdanie z wykonanej pracy; recytuje wiersze oraz wygłasza z pamięci krótkie teksty prozatorskie; […] wykonuje eksperymenty językowe, […] tworząc charakterystyczne dla siebie formy wypowiedzi”[29].
- W zakresie czytania uczeń: „eksperymentuje, przekształca tekst, układa opowiadania twórcze, np. dalsze losy bohatera, komponuje początek i zakończenie tekstu na podstawie ilustracji lub przeczytanego fragmentu utworu; […] czyta samodzielnie wybrane książki”[30].

[25] *Ibidem*, s. 17.
[26] *Ibidem*, s. 32.
[27] *Ibidem*, s. 33.
[28] *Ibidem*, s. 34.
[29] *Ibidem*.
[30] *Ibidem*, s. 35.

- W zakresie pisania uczeń: „układa i zapisuje opowiadanie złożone z 6–10 poprawnych wypowiedzeń w ramach zagadnień opracowanych podczas zajęć […]”[31].

Realizacja wskazanych powyżej treści pozwala dziecku w wieku wczesnoszkolnym na: poznanie wybranych utworów literackich dostosowanych do jego wieku i możliwości percepcyjnych; podejmowanie prób własnej twórczości poprzez tworzenie swobodnych tekstów, opowiadań, wierszy inspirowanych innymi utworami; „zabawy” i eksperymentowanie ze słowem zarówno w zakresie języka mówionego, jak i pisanego.

Analizując podstawę programową dla I etapu edukacyjnego, należy także zwrócić uwagę na zapisy zawarte w ostatniej jej części, dotyczącej warunków i sposobów jej realizacji. Są to konkretne zalecenia i wskazania dla nauczyciela edukacji wczesnoszkolnej. „Nauczyciele w klasach I–III, rozpoznając możliwości uczniów, w tym uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych, posługują się własnymi twórczymi rozwiązaniami w zakresie realizacji treści podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej. Uczenie się jako proces twórczy samo w sobie wyklucza jeden wzór organizacyjny czy metodyczny. Nauczyciele, organizując zajęcia, planują proces wychowania, w którym realizowane zadania pomagają uczniom:

1) poznawać wartości i adekwatne do nich zachowania;
2) osiągnąć sukces budujący poczucie własnej wartości uczniów oraz rozwijający motywację i zamiłowanie do dalszej nauki”[32].

W aspekcie twórczości literackiej dziecka istotny jest również wybór strategii uczenia się stosowanej w procesie edukacyjnym. Na uwagę zasługuje strategia percepcyjno-innowacyjna, zgodnie z którą „uczeń przekształca informacje i tworzy innowacje, w tym własne strategie myślenia”[33].

Podsumowując powyższe rozważania, należy podkreślić rolę i znaczenie osób dorosłych w procesie twórczej aktywności dziecka. Jest to w głównej mierze motywowanie i inspirowanie dzieci do podejmowania tego rodzaju aktywności. Istotna jest również akceptacja wytworów dzieci takimi jakie są, w jaki sposób zostały stworzone, bez ich udoskonalanie, poprawiania, ulepszania, aby lepiej wyglądały podczas ich prezentacji na forum klasy czy szkoły[34].

Twórczość literacka dziecka – propozycje praktycznych rozwiązań

Poniżej zostaną przedstawione propozycje wybranych praktycznych sposobów inspirowania uczniów do twórczości literackiej. Można je ująć w cztery podstawowe grupy:

[31] *Ibidem*.

[32] *Ibidem*, s. 54.

[33] *Ibidem*.

[34] Zob. M. Walewska, *op. cit*., s. 215.

- twórczość inspirowana dziełami muzycznymi;
- twórczość inspirowana malarstwem;
- twórczość inspirowana fotografią;
- twórczość inspirowana literaturą i słowem.

W klasach I–III motywowanie do twórczości literackiej oraz inspirowanie uczniów do aktywności twórczej w tym zakresie może odbywać się z wykorzystaniem utworów muzycznych, różnych gatunków muzyki.

Układanie swobodnych tekstów na podstawie wyobrażeń powstałych podczas słuchania muzyki może dostarczyć uczniom wiele radości, rozwijać wyobraźnię, stwarzać możliwość wyrażania swoich uczuć, marzeń, pragnień, czasami potrzeb. Swoboda, którą nauczyciel powinien zapewnić uczniom w zakresie tworzenia tekstów, daje takie właśnie możliwości. Zadaniem nauczyciela jest dobór odpowiednich utworów muzycznych, których charakter, nastrój, linia melodyczna, tempo, sposób wykonania będą sprzyjać rozwijaniu/budzeniu wyobraźni dziecka i zachęcać do tworzenia swobodnych wypowiedzi ustnych lub pisemnych czy muzycznych opowieści. Od nauczyciela edukacji wczesnoszkolnej zależy dobór odpowiednich utworów muzycznych. Doświadczenie pedagogiczne autorki artykułu pozwala na wskazanie i polecenie kilku utworów z muzyki klasycznej, takich jak:

- Antonio Vivaldi, *Cztery pory roku*;
- Charles Camille Saint-Saëns, *Karnawał zwierząt*;
- Modest Pietrowicz Musorgski, *Taniec kurcząt w skorupkach*;
- Piotr Czajkowski, *Walc kwiatów* (suita z baletu *Dziadek do orzechów*).

Innym sposobem inspirowania dzieci do podjęcia twórczości literackiej mogą być dzieła malarskie. Obraz prezentowany przez nauczyciela opatrzony dodatkowym pytaniem może stać się doskonałym powodem do tworzenia baśni, opowiadań lub wierszy.

Oto przykłady:

- O czym śni mały Staś? – Stanisław Wyspiański, *Śpiący Staś*;
- O czym marzy pastuszka? – Józef Chełmoński, *Babie lato*.

Kolejnym sposobem inspirowania dzieci w edukacji wczesnoszkolnej do twórczości literackiej są fotografie opatrzone pytaniami. Oto kilka przykładów (fot. 1–4[35]) z propozycją pytań.

[35] Autor fotografii wykonanych na potrzeby opracowania: Bartosz Cegiełka.

Fotografia 1. Zakręt

Dokąd prowadzi ta droga?
Co znajduje się za zakrętem?
Kto jechał tą drogą?
Czy bardzo się spieszył? Dlaczego?

Fotografia 2. Ławka

Gdzie znajduje się ta ławka?
Kto na niej siedział? Dlaczego?
O czym myślał?
Jakie miał plany?

Fotografia 3. Plecak

Do kogo należy plecak?
Co znajduje się w środku?
Jakie przygody miał jego właściciel podczas podróży?
Dlaczego teraz plecak leży oparty o ścianę?

Fotografia 4. Drzwi

W jakim budynku są te drzwi?
Co jest za drzwiami?
Kto przez nie wchodził? Dlaczego?
Co się wydarzyło za drzwiami?

Inną propozycją jest pisanie wierszy, np. na konkretny temat, rozpoczynających się od podanej przez nauczyciela frazy. Poniżej zaprezentowano przykłady wierszy napisanych przez uczniów klasy II, których początek to słowa: „Gdy jesień za oknem, gdy zimno, ponuro…".

Gdy jesień za oknem, gdy zimno, ponuro,
Chciałabym lecieć ponad białą chmurą,
Mieć królestwo mlecznych motyli,
Marzenia się spełnią pośród krótkiej chwili.
Za rok, za dwa… Poczekaj troszeczkę,
Marzenia położę na małą łyżeczkę,
Polecę dalej, aż w kosmos hen,
I sama sprawdzę, czy tam jest tlen.
Tymczasem teraz pomyślę chwileczkę,
Pobiegnę do kuchni po małą babeczkę.
Chcę, by spełniły się moje marzenia,
By biały motyl usiadł na mej ręce od niechcenia.
(Wiktoria, klasa II)

Gdy jesień za oknem i zimno, ponuro,
Polecę w kosmos mą szybką furą,
Zabiorę brata i tatę zabiorę,
By tam wspólnie z nimi posadzić topolę.
Porobię fotki, rysunki też,
Sprawdzę, czy tam nie mieszka jeż.
A może tata mi coś opowie,
O tym królestwie, co kosmos się zowie.
(Filip, klasa II)

Ostatnią propozycją sposobu rozwijania twórczości literackiej dzieci, o której warto powiedzieć, jest stworzenie przestrzeni do podejmowania przez nie działań w tym zakresie. Mamy tu na myśli zarówno otoczenie i organizację przestrzeni w klasie, swobodę w wyborze tematyki, jak i czas potrzebny do realizacji pracy twórczej. Dziecko podejmujące literacką aktywność twórczą potrzebuje miejsca w klasie sprzyjającego takiemu działaniu. Czasami potrzebuje ciszy, izolacji i skupienia, aby mogło przelać na papier swoje myśli, uczucia, przeżycia, opisać zdarzenia lub pragnienia, marzenia, troski, radości i smutki. Ważne jest więc utworzenia takiego miejsca w klasie. Może to być jednoosobowy stolik stojący w zacisznym miejscu. Dobrze jest, jeśli dziecko podczas pisania ma dostęp do różnych słowników i leksykonów. Nauczyciel nie narzuca dziecku tematyki pracy, pozwala mu wybrać zagadnienie, które chce poruszyć w swoich pracach, które go nurtuje lub interesuje. Nauczyciel daje również dziecku czas na realizację literackich działań twórczych. Ważne jest przecież, aby nie ponaglać dziecka, nie przerywać jego aktywności w momencie, kiedy

pochłonięte jest tworzeniem. Rozwiązaniem może być wyznaczenie takiego czasu podczas zajęć (np. raz w tygodniu), kiedy dzieci będą mogły oddać się własnej aktywności twórczej.

Podsumowanie

Inspirowanie uczniów do twórczości literackiej jest istotnym zadaniem, jakie wyrasta przed współczesną szkołą. Twórczość dziecka we wszystkich wymiarach stanowi istotny czynnik wszechstronnego i integralnego rozwoju. Realizacja podstawy programowej dla I etapu edukacyjnego stwarza szansę na podejmowanie przez dziecko aktywności twórczej, także aktywności literackiej. Istotną rolę odgrywa w tym względzie nauczyciel edukacji wczesnoszkolnej, do którego należy stworzenie szeroko pojętych warunków (zarówno materialnych, jak i niematerialnych) do podejmowania przez uczniów aktywności twórczej.

Przedstawione powyżej przykłady praktycznych rozwiązań mogą stanowić propozycję dla nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej, mogą stać się inspiracją do projektowania zadań i rozwiązań służących rozwijaniu twórczości literackiej uczniów w wieku wczesnoszkolnym.

Bibliografia

Bruner J., *Acts of meaning*, Harvard University Press, Cambridge 1990.

Gloton R., Clero C., *Twórcza aktywność dziecka*, tłum. i przedm. I. Wojnar, wyd. 2, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1985.

Kubicka D., *Twórcze działanie dziecka w sytuacji zabawowo-zadaniowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2003.

Kunowski S., *Podstawy współczesnej pedagogiki*, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 2004.

Kujawiński J., *Rozwijanie aktywności twórczej uczniów klas początkowych*, [w:] *Rozwijanie aktywności twórczej uczniów klas początkowych. Zarys metodyki*, red. J. Kujawiński, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1990.

Schulz R., *Twórczość – społeczne aspekty zjawiska*, PWN, Warszawa 1990.

Surma B., *Teoretyczne założenia kształtowania postawy twórczej dzieci w wieku przedszkolnym*, „Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce" 2012, nr 26/4, s. 13–28.

Szmidt K.J., *Pedagogika twórczości*, Gdańskie Wydawnictwo Pedagogiczne, Gdańsk–Sopot 2007.

Szumilas K., *Kategoria twórczości w koncepcji wychowania autorstwa Stefana Kunowskiego*, [w:] *W trosce o integralne wychowanie*, red. M. Nowak, T. Ożóg, A. Rynio, Wydawnictwo KUL, Lublin 2003, s. 198–203.

Walewska M., *Twórczość uczniów I etapu edukacyjnego w opinii nauczycieli*, [w:] *Edukacja zorientowana na ucznia i studenta*, red. A. Karpińska, W. Wróblewska, P. Remża, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2021, s. 215–235, https://doi.org/10.15290/eznuis.2021.13.

Woźniakova Y., *Twórcza aktywność dzieci szkolnych – ocena diagnostyczna*, [w:] *Diagnoza psychologiczna dzieci w wieku szkolnym*, t. 1, red. Z. Dołęga, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2010, s. 113–126.

Załącznik nr 2: Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, do rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz.U. z 2017 r., poz. 356).